

Levél gróf Teleki Pálhoz a táj- és népkutatásról

Miniszter úr!

Professzor úrnak szerettem volna szólítani, mint az egyetemen, de még idejében rádobbertem arra, hogy ez lehetetlen. Ön többé nem vallalja még gróf Teleki Pált, az egyetemi tanárt. Szóval: Miniszter úr, nem voltam ott a parlamentben, amikor a *Táj- és Népkutatás* központi kiállításáról elhangzott interpellációra válaszolt, csak az újságokból értesültem a világhos úlésről és a „komiszan viselkedő tanítványok” nyilvános megdorgálásáról. Megvallo!n őszintén, hogy a dorgálás nem lepelt meg, mert hiszen december 7-én este, másfél óráig kelesztül a kiállítás termelben már volt benne részünk. *Nagyemlétség* akkor magához kérte *szűkebb munkatársi gárdáját és szokatlan szigorúsággal mondta szemünkbe, róliunk alkotott véleményét.*

Engedje meg, hogy most én is elmondjam véleményemet az egész kérdésről. Sokáig viaskodtam ugyan, míg rászántam magam erre a lépésre, de végül is nem tehettem másként, mint a toll után nyúltam. Ama bizonyos estén Nagyemlétségod nem engedett szóhoz jutni bennünk. „Itt csak én beszélek!” — mondotta, ha valamelyikünk próbálkozott érvelni ellen *érveket* felhozni, tehát már csak azért is könnytelen vagyok *így* reflektálni kritikájára. *Azután tanítványjai közül néhányan leültek a székükre, és megbeszéltek a társadalomban: előltem az összes hivatalos ajtók betétek. A művegyetemen is felfüggesztettek; nem vizsgálhatom, nem fejezhetem be tanulmányaimat. Nekem nincs vesztetni valóm, ha megírom annak az estének a történetét és *valakinek meg kell írni...* Ezért vállalkoztam én erre a háládatlan szerepre.*

A nagymultú Károlyi-palotában már nem volt közönség, csak a lámpák égtek és a falakon a térképek, grafikonok és a felírások virrasztottak. Az első teremben nyolcan vártunk a Miniszter úrra, a kiállítás vezetői és rendezői. Amikor megérkezett, mindjárt rátért a tárgyra:

— Azt hiszem, tudja, hogy miért jöttem? Megmondani őszinte véleményemet a kiállításról. *Kijelentémenként vállalom a felelősséget, de befelé tisztázni kellett egyet s más...* Csalódtam önökben: egész eddigi munkásságom összeomlott bennem. *Ez nem tudomány, ez propaganda: diszkreditáltak engem és diszkreditáltak az ügyet.* Mint tanítványait, márt megtagadom önöket, soha többé semmi közünk egymáshoz.

Kemény szavak voltak és megdöbbentek. Néha szünetet tartott, ilyenkor úgy éreztem, küszködik önagával, nehogy megindultsága látható jelekben kiütközzön... Azután teremről teremre és térképről térképre járva, másfél óráig keresz-tül *aprólékosan elmondta kifogásait.* A legsúlyosabb vádja az volt, hogy a kiállítás propagandazú. Ez igaz, de éppen azért kiállítás, hogy propagáljon. *Minden kiállításnak propagandaszerepe van.* Az anyag összeválogatása és összeállításai is ezt a célt szolgálta. Az I. teremben az agrárpolitikai részt én rendeztem el; ez ellen voltak Nagyemlétségodnak legsúlyosabb kifogásai. A tájak differenciálságát emlegette és azt, hogy az új földreform lebonyolítását vázoló térkép hibás, nem

érti meg a közönség és félrevezet mindenkit.

A közönség nagyon is megértette, ellenben a nagybirtokosok ennél a térképnél csóválták legjobban a fejüket és azt hiszem, itt van a hibája... *Nyomatékosan ki kell jelentenem, hogy ezért a térképért mindnyájan vállaljuk a felelősséget!* Nagyemlétségod azt mondta:

— Nem kell elsietni a dolgokat. Ha az egyik tudós lekésik, megcsinálja a másik és csak az történt, hogy valaki elől, pechjére, elvitték a dicsőséget.

Azt hiszem, ezen a ponton tér el véleményünk és szélesedik ki a magyary sorskérdések egész komplexumára. Nagyemlétségod tudós a szó igazi, nemes értelmében. Tudós, aki csak az *abszolút igazságot* keresi. A táj- és népkutatásban inkább a *táj érdeklő, a népelt, az emberi társadalommal* csak annyiban foglalkozik, hogy milyen hatással van a föld felszín alakulására. *Nagyemlétségod az embert, mint földrajzi tényezőt veszi figyelembe; társadalmi, gazdasági és főleg szociális viszonyaira nem kíváncsi.* Vagy hogy szakszerűbben fejezzem ki magamat: *azt nézi, hogyan alakítja át például a szteppét kultúrájára, de már életformája, társadalmi berendezkedése, megélhetési viszonyai, általában összes emberi problémái nem érdeklik.* Ezért mondta: legfeljebb az egyik tudós lekésik...

Véleményünk szerint itt nem egy tudós lekéséséről, hanem az egész magyarság lekéséséről van szó. Eleget mulasztottunk már, ha tovább is csak bogarászunk, annak katasztrófális következményei lehetnek. *Egyetlen Nagyemlétségod mondta, hogy a románok majd nem mindenét elvették.* Hát erről van szó: egy második birtokpolitikai Trianont nem tudunk kiheverni. A Felvidéken végrehajtott földreform mindennél jobban igazolt bennünket. Csak két szót említek meg, a térkép is ott volt a kiállításon: a magyarok vesztése a cseh földreformban 1,8 millió hold, a nyeresége pedig csak negyvenkétezer hold volt.

Miniszter úr, akkor a Károlyi-palotában ott volt a magyar nemzet. *Nagyemlétségod* képviselte a történelmi osztályt, mögöttünk, a falakon a térképeken kiugró színes folatok jelentették az agrárproletártömegeket. *Győrffy* professzor a kunsági parasztdemokráciát képviselte, Kovács Péter, egyik gyakovnoka, a Tiszavidék szegényeit, Elek Péter, másik gyakovnoka, az uradalmarképét, Kiss István, Magyar tanársegéde a csongrádi parasztságot, *Matyáry* professzor a magyar középosztályt, *Hilscher* tanár, *Vargha* és *Matula* mérnökök a dolgozó értelmiséget és én... én a kihívott magyary végezet. Szemben álltunk és míg élek, nem felejttem el azt a pillanatot... Soha nem felejttem el: Kiss István egy végtelenül nehéz mozdulattal tárta védelemre két karját a térképek, grafikonok és felírások elé. Nem szólhatott semmit, mert Nagyemlétségod leintette, de *Kiss Istvánnak a tekintete, néma meghajlása mindennél többet mondott...*

Miniszter úr, Kemsét említette a parlamentben, mint az igazi, a cél-nak megfelelő falukutató példáját. A kemszei kiszállást mi csináltuk és most minden-hiúsági és egyéb kér-

dést félretéve, az ügy érdekében meg kell mondanom: a kemsét szunkat Elek Péterrel és egy másik „komiszan viselkedő” falukutatóval, *Hilscher* Zoltánnal mi hármán, a hűtlen tanítványok szerveztük meg.

Az első kollektív falukutató volt Magyarországon és mint öregeserkészek mentünk le ebbe a kis ormánysági egykés körségbe. A cserkészruhába köteleztet. *Mi a cserkészruhágy nagyon terhes és súlyos förtőny-nyel téptünk ki az életbe: a cserkész feltelesen és minden körülmények között igazat mond.* Nemcsak a cserkészélet apró élményeiben, az iskolaévek rakoncátlan levegőjében és a gyereksztiklik kötelező világában, hanem igazat mond kint az életben is. *A cserkésznek igazat kell mondanai a politikai, gazdasági, szociális és társadalmi kérdésekben is.* Hiszen Nagyemlétségod is azért szervezte meg a cserkészértékeket mozgalmi egyesületét a „*Fiatall Magyar-ság Szövetségét*”-et, mert nagyon jól tudta, hogy a cserkészeten felöltött férfiak egyetlen politikai pártban sem éreznék jól magukat: azoknak külön „párt” kell.

Mi a cserkész-igazmondás igényével mentünk le Kemsére. Ott eleinte bizalmatlanul fogadtak bennünket, mert azt gondolták, hogy cserkészruhába bujtattott fináncok vagyunk és azért vizsgáljuk olyan szorgosan az istálló, mártár és padlás állományát s kérdézők fölük életük végzettségéről problémáit is, hogy az adbevétele alapot találjunk... Csak amikor megtudták jövetelünk igazi célját és egyik este a fábotrúznál én kimondtam feljűk a nagy igazságot: *aki a magyar parasztság ellenése, az a miténk is, értették meg az igazi cserkészeket és sirtak, amikor eljöttünk fölük.*

A könyvhöz, melyet Kemséről írtunk — *Elsűllgyedt falu a Dunántúlnak* címe — Miniszter úr irt bevezetőben igazolt bennünket. Akkor Nagyemlétségod is aláírta a könyv tartalmát. Most, hogy megégyezzer átlapozom, az *összefoglalásban* ilyeneket olvasok:

„*Egy olyan faluval állunk szembe, amelynek emberanyaga, gazdasági, szellemi és erkölcsi megnyilvánulásának minden mozzanata felemész-tődött és emésződött abban a szabadtalan harcban, amelyet a számára rideg társadalom és rideg táj ellen kell folytatnia... Főleg a külső gazdasági és társadalmi körülmények s az ezeken felépülő ideológiát megnyilvánulások azok, amelyek Kemsé sűllyedő életének előidézésében résztvettek.* Ezek sokkal egyetemesebb jelenségek, minthogy csak Kemsét érintették s ha itt sűllyedést jelentenek, máshol sem fognak jelemelkedést előidézni... Kemsé ma egy kitagadott, utolsó óráit élő kis társadalmi egység képét mutatja. A gyogyítás és mentés munkája természetesen nem lehetett vállalkozásunk célja, de tisztában vagyunk azzal, hogy pillanatnyi mesterséges injekciózásokkal nem lehet megmenteni a falut, egy nemesebb társadalomba való beilleszkedés idejét pedig nem fogja megérni. Lehet, hogy a falu régi lakóinak házaik jövevények fölttik ki s Kemsé, mint közigazga-

Arcképek: gy

Magyar Nemzet

SZERDA, 1938 DECEMBER 28.

tási egység létezni fog, de a multot kép, a karcagkönyeki gazdaság-pégyiküződök utódaikat nem küldik földrajzi felvételekről. Annak készítésekor én is ott voltam: beteken nek kiéptítéséhez. Amikor parasztsá-gunkat a szinpadit beállítás kellett-mindent a legaprólékosabb részig-vel ellátva, messziföldről ideseregeltt felvettünk. *Az egész kiállítás így ké-nézők és sajátmagunk előtt megán-s-ült.* Egy része, mint *doktori érte-coltatjuk.* Kemsé a jelenetek mögött *kezés, átment Nagyemlétségod ke-némán statisztál s a mélyenlétők zón, tehát jónak kellett lenni és így-előtt a táncos és daloló magyar nép-illúzióját nagyon komorrá teszi.* És

még csak az utolsó mondatát a könyvnek: „*A föld hányra így les-a nemzetpusztulás előidézője és a nagybirtokok halaggyúrtja a nép-megfajlítja.*”

Miniszter úr a könyvet, tehát ezeket a megállapításokat szintén aláírta. Sőt még a *Közgazdasági Egye-temen*, nagyszámú és előkelő hallgatóság előtt, elő is adatta velünk. *Akkor még 1936-ot írtak és a falu-kutatás csak a következő évben lett-ültözött tudomány.* Mi továbbra is hűségesen dolgoztunk. Amit Kemsén

egy *közégre* csináltunk meg, az *las-bócsú is*, mert hiszen a parlament-sen kiszélesedett az *egész ország* területére. A kiállításon volt egy tér-lehetek a tanítványa...